

Rončević, M. *Kraljevski sudbeni stol u Osijeku 1850.-1945. : sumarni inventar*. Osijek : Državni arhiv u Osijeku, 2006., 212 str.

U ukupnoj izdavačkoj djelatnosti državnih arhiva, tiskana obavijesna pomagala zauzimaju posljednjih godina možda i premalo istaknuto mjesto, a s obzirom na to da je većina stručne zajednice ipak uključena u sustave obrade, gotovo svi takvi pothvati zaslužuju osvrt. Ukoliko je pak riječ o odabiru tijela koje predstavlja područje pravosuđa, kao zasebne ustrojbeno-funkcionalne cjeline, kojoj manjka takvih primjera u našoj praksi, onda recentni inventar postaje nezaobilazan.

Pozamašna količina gradiva fonda Kraljevski sudbeni stol u Osijeku (1850.-1945.) od 2.956 kutija spisa i 454 knjiga (325 d/m), arhivistički je sređena i opisana u sumarnome inventaru autorice Melite Rončević, objavljenome 2006. godine od Državnoga arhiva u Osijeku. Arhivistica-specijalistica Državnog arhiva u Osijeku, dipl. pravica Melita Rončević, nakon višegodišnjeg je sređivanja, u suradnji sa zaposlenicima Državnog arhiva u Osijeku, posebice uz pomoć arhivskog tehničara Maria Žanka te detaljne obrade fonda, predstavila arhivsko obavijesno pomagalo strukturirano sukladno Općoj međunarodnoj normi za opis arhivskoga gradiva ISAD(G).

Nakon uvodne riječi urednika izdanja, dr. sc. Stjepana Sršana, popisa kratica te predstavljanja sadržaja objavljenog inventara, slijedi opis fonda, koji se proteže na 200-tinjak stranica. Kroz 5 osnovnih elemenata opisa fonda: identifikaciju, kontekst, sadržaj i ustroj, uvjete dostupnosti i korištenja te kontrolu opisa, predstavljen je stvaratelj, doneseni su podaci o načinu preuzimanja odnosno predaje gradiva fonda, a unutar rubrika vezanih uz sadržaj i ustroj, izdvojeni su spisi koji ilustriraju sadržaj gradiva, objašnjen je način sređivanja i obrade, doneseni propisi i podaci o provedbi izlučivanja te navedeni uvjeti korištenja.

Stvaratelj je, temeljem zakonskih propisa unutar objavljenih zbornika zakona, službenih listova za određeno razdoblje te odgovarajuće literature predstavljen kroz povijesni kontekst, djelatnost, administrativni ustroj/organizacijsku shemu, kao i odnose i veze s drugim tijelima sudstva kakvo je bilo uspostavljeno nakon 1850., kada je ono u Hrvatskoj i Slavoniji odvojeno od uprave. Osječki je sud egzistirao, uz onaj u Zagrebu, Rijeci i Varaždinu kao Zemaljski sud prvoga reda. Reorganizacijom provedenom na osnovama propisa iz 1853. i 1854. nastavit će djelovati kao Županijski sud nad kojim u drugoj molbi stoji Banski stol za područje Hrvatske i Slavonije. Daljnja su prijelomna razdoblja u organizaciji sudstva na ovome području godine: 1861. odnosno 1862. kada počinju s djelovanjem kraljevski sudbeni stolovi županija, a ovaj sa sjedištem u Osijeku djeluje za županiju virovitičku; 1874. kada ovaj sud postaje zborni Kraljevski sudbeni stol u Osijeku; 1884./1886. kada se mijenja obim i teritorijalna nadležnosti sudova; 1918. do kad je povećan broj kotarskih sudova; 1929. otkad sud postaje okružni s proširenom nadležnošću nad otad sreskim sudovima (Donji Miholjac, Đakovo, Našice, Osijek-Donji grad, Osijek-Gornji grad, Valpovo, Slatina, Vinkovci, Virovitica, Vukovar, Županja); 1941. kojom se vraća raniji naziv sudbeni stol i mijenja teritorijalna nadležnost, te godina 1945. kada se odlukom AVNOJ-a ukidaju svi dotadašnji redovni sudovi.

Ovoj je vrsti sudova u djelokrugu sudovanje u građanskim poslovima koji se tiču: parnica, ostavinskih/tutorskih i skrbničkih poslova, stečajnih predmeta, gruntovnih i vlastelinskih spisa, potom trgovačkih parnica, a prema posljednjoj promjeni iz 1932. okružni sud vodi predmete: sudske uprave, građanske parnice vezane i uz mandatne, mjenične i čekovne predmete, one za pravnu pomoć u građanskim stvarima, za predmete stečaja, upise u trgovački ili zadružni registar, za predmete oglašavanja, pravne lijekove i sl. Kaznene predmete sud prvotno obavlja kroz prijave, postupke glede uviđaja, istrage, tjeralice dugih sudova i popratnu dokumentaciju, a tu su i predmeti nadzora nad zatvorenicima i boravci u zatvorima, dok prema kasnijem zakonu sud vodi predmete zločina starijih maloljetnika i punoljetnih osoba, mlađih maloljetnika, krivične predmete prema Zakonu o štampi, optužnice, molbe domaćih i stranih vlasti upućene sudu za izvršavanje procesnih radnji, povjerene izvide i istrage istražnog suca, predmete kazni, zakonske i sudske rokove, rješenja sudskog vijeća o žalbama na istražnog suca, o žalbama protiv rješenja kotarskih sudova te prizivima protiv njihovih presuda.

Sudsko je zakonodavstvo glede ustroja i poslovanja sudskih tijela u čitavom razdoblju postojanja suda bilo podložno relativno čestim izmjenama registraturnih oznaka, ali se zbog prirode funkcioniranja sudskih sustava nastojao zadržati kontinuitet odlaganja, zasebno za građansko-pravne predmete te kazneno-sudbene. U tom se smislu izdvajaju Zakon o unutarnjem uređenju i poslovnom redu vlasti sudbenih od 3. svibnja 1853. kojim je, između ostaloga, iznesen sustav rimskih oznaka (I-VII) i razrađen sistem odlaganja građansko-pravnih predmeta, dok su za one kazneno-sudbenog karaktera vrijedile slovne oznake A-E (građivo Sudbenoga stola u Osijeku dopunjuje ih oznakama F i G). Promjena registraturnih oznaka na kaznenim predmetima uslijedit će 1900. kada se pojavljuju rimske oznake, a na građanskima se mijenjaju slovčane oznake. Novije promjene sustava oznaka za kaznene predmete utvrđene su Uredbom o poslovnom redu za redovne krivične sudove iz 1929. godine, a godinom 1932. završava oblikovanje sudovanja i sudskog administrativnog poslovanja donošenjem Sudskog poslovnika za sudove prvog i drugog stepena.

Značajka je sređivačkog posla i opisa fonda da je bez obzira na promjene registraturnih oznaka građivo sređeno u kronološkom kontinuitetu prema vrsti predmeta. Unutar rubrike o odabiranju i izlučivanju te rokovima čuvanja, spomenute su odredbe poslovnika iz 1853., a posebice navedene odredbe sudskog poslovnika iz 1932. koje se, prema prvome odnose na povremeno izlučivanje, a u kasnijemu su razrađeni postupci te rokovi za određenu vrstu dokumentacije. Planom sređivanja objašnjene su faze, problemi i razlozi dugotrajnosti u uvjetima preuzimanja od početne 1948. do ratnih 1991.-1995. kada je i stradalo cca 100 d/m, a učinak ovog složenog i opsežnog posla inventar je s 10 serija (okružnice, presidijalni spisi, serija iskaza, financijske knjige, zapisnici, građanski predmeti, krivični predmeti, gruntovni predmeti, bilježnički predmeti, uznica) razrađenih u više podserija, a mjestimice i podpodserija. Unutar inventarnog popisa, svaka je serija, podserija i podpodserija obrađena navođenjem osnovnih podataka, prema normi, signature, naziva i raspona godina gradiva, navođenjem razine, količine te kraćeg ili opsežnijeg sadržaja jedinice opisa. Svaka razina u svome popisu tehničkih jedinica slijedi prvotno podjelu na knjige i spise, a potom nizove tehničkih jedinica, što ipak predstavlja svojevrstan pogled unatrag u oblikovanju obavijesnog pomagala kada je tehnička jedinica preuzima ulogu arhivske jedinice. Serija spisa upisa u trgovački registar (1876.-1954.) obrađena je analitički kroz 65 kutija, a inokosne tvrtke, društvene tvrtke te zadruge navedene su abecedno s registarskim brojem. Posebno je, abecedno prema mjestima, radi lakšeg pretraživanja obrađena podpodserija birački spiskovi i kandidatske liste (1920.-1927.). Obje su serije, na kraju izdanja, uz podseriju vlastovnica, povezane kazalom predmeta i tvrtki prema mjestima, a posljednji prilog inventaru je i kazalo djelatnosti tvrtki. Izdanje je mjestimice opremljeno ilustracijama fotografija spremišnog prostora prije predaje Arhivu ili raznovrsnih primjera samoga gradiva.

Za primijetiti je nekolicinu nespretnosti, poput: navođenja svih promjena naziva stvaratelja kao dio naslova fonda, kada su oni primjereniji kontekstu, odnosno za to predviđenoj rubrici nazivi stvaratelja. Valja i upozoriti na nesretno rješenje isticanja »Zanimljivijih predmeta« unutar opisne cjeline Sadržaj i ustroj, koliko god se oni činili korisnima i »zanimljivima«, ali su kriteriji za njihov odabir zacijelo subjektivnog i upitno selektivnog karaktera, što može ugroziti cjelovitost informacija koju je inventar, odnosno arhivist, dužan pružiti. Iako je činjenica razaranja i uništavanja gradiva tijekom rata 1991.-1995. bila važna i nezaobilazna, trebalo je pripaziti da se gotovo identična rečenica ne pojavi na dva mjesta opisa fonda (način preuzimanja te odabiranje i izlučivanje). Postavlja se i uredničko pitanje, zašto je sažetak čitavog izdanja stavljen prije kazala.

Izuzevši manje primjedbe, nesumnjivo je da je rezultat ovog opsežnog i zahtjevnog posla, polučen kroz rekonstrukciju sudskog sustava od sredine 19. do gotovo sredine 20. stoljeća, a zahvaljujući tome da je riječ o vjerojatno najcjelovitije sačuvanom takvom sudskom organu dotičnoga razdoblja u Hrvatskoj, svojom sustavnošću i preglednošću, moći poslužiti kao ogledni primjer obradi sličnih ustanova.

Diana Mikšić